

kadernotitie cultuurbehoud 1995-1998

TOEKOMST

voor het

VERLEDEN

monumentenzorg, archeologie, musea, geschiedbeoefening, archieven

de provincie Zuid-Holland en
de zorg voor het culturele erfgoed

Provincie Zuid-Holland

BOEKMAN*stichting*

Studiecentrum voor kunst, cultuur en beleid

Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
telefoon bibliotheek 020-624 37 39

De uitleentermijn bedraagt 4 weken. Mits tijdig aangevraagd is verlenging met 4 weken mogelijk, tenzij de publikatie inmiddels is gereserveerd.

De uitleentermijn is verstreken op:

16 SEP. 1996		

kadernotitie cultuurbehoud 1995-1998

TOEKOMST
VOOR HET
VERLEDEN

De provincie Zuid-Holland en de zorg voor het culturele erfgoed.

Den Haag, december 1994

INHOUDSOPGAVE

PROLOOG	-2-
Het culturele erfgoed	-2-
Grondslag voor beleid	-2-
Maatschappelijk belang	-2-
Uitgangspunten en legitimering van overheidsbeleid	-3-
Provinciale taakopvatting	-3-
INLEIDING; waarom deze notitie?	-5-
HOOFDSTUK 1. BOUWKUNDIGE MONUMENTEN	-8-
Integrale zorg	-8-
Ruimtelijk kwaliteitsbeheer	-8-
Cultuurhistorische Waardenkaart en Cultuurhistorische Verkenning	-9-
Sectorale zorg	-10-
Subsidies	-10-
subsidie-aandeel	-11-
subsidie-criteria	-12-
project-gericht	-12-
de 'National Trust' -gedachte	-12-
provincie en kleine gemeenten	-13-
Molenbeleid	-13-
Provinciale monumenten, MIP/MSP	-15-
Monumentenwacht	-15-
Publieke zorg	-16-
Voorlichting en educatie	-16-
Werkgelegenheid	-16-
HOOFDSTUK 2. ARCHEOLOGIE	-18-
Integrale zorg	-18-
Preventie en planologische bescherming	-18-
Financiering noodopgravingen	-19-
Sectorale zorg	-20-
Onderzoek, bescherming en beheer	-20-
Publieke zorg	-20-
Voorlichting en educatie	-20-
HOOFDSTUK 3. MUSEA	-22-
HOOFDSTUK 4. REGIONALE GESCHIEDBEOEFENING	-24-
HOOFDSTUK 5. ARCHIEFBEHEER	-26-
EPILOOG	-27-
SAMENVATTING BELEIDSUITGANGSPUNTEN EN -VOORNEMENS	-28-
FINANCIEN	-33-

PROLOOG

Het culturele erfgoed

Zuid-Holland kent een rijk verleden. De oudste getuigen hiervan zijn achtergebleven in de bodem, waar archeologische resten en sporen zijn opgeslagen. Voorbeelden hiervan zijn vondsten van steentijdbewoning op rivierdonken in de Alblasserwaard en overblijfselen van Romeinse forten langs de Oude Rijn bij Valkenburg. Uit de Middeleeuwen dateren onder meer talrijke kastelen, veelal overgeleverd in de vorm van een archeologisch document maar soms ook als bestaand monument, zoals de Burcht van Leiden.

In de zestiende en zeventiende eeuw was, wat betreft de ontwikkeling van Nederland, een centrale rol weggelegd voor Holland en de in dit gewest liggende steden, die toen tot grote bloei kwamen. Hun invloed bleek tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Gezamenlijk verdreven ze niet alleen de Spanjaarden, maar tegelijkertijd ontwikkelden zij zich tot unieke centra van cultureel leven. De 'Gouden Eeuw' werd een cruciale periode in de ontwikkeling van een Hollandse culturele identiteit.

In onze huidige omgeving is het culturele erfgoed uit voorgaande eeuwen nog volop aanwezig. Oud-Hollandse steden en stadjes als Leiden, Delft, Gouda, Dordrecht Goedereede, Leerdam en Nieuwpoort ontleen hun voorkomen en uitstraling aan hun vele, in unieke stedenbouwkundige structuren ingebedde, monumenten. Het landelijk gebied van onze provincie is een cultuurlandschap bij uitstek. Systematische ontginningen, boerderijstroken en molengangen vormen daarvan het bewijs. Van later datum zijn de bedrijfsmonumenten die we zowel in stedelijke- als landelijke gebieden aantreffen. Ze geven een beeld van de sterke industrialisatie die sinds de tweede helft van de negentiende eeuw in Zuid-Holland plaatsvond.

Monumenten bepalen in belangrijke mate het karakter van onze leefomgeving. Zij vormen tezamen met de overblijfselen in musea en archieven en de onderwerpen van geschiedbeoefening, het culturele erfgoed van onze provincie, het onderwerp van deze nota.

Grondslag voor beleid

Maatschappelijk belang

In algemene zin kan men het begrip 'cultuur' definiëren als een gemeenschappelijk geheel van opvattingen, instituties en uitingsvormen. De samenleving ontleent hieraan haar identiteit. Het culturele erfgoed, ofwel het totaal aan cultuurhistorische waarden uit voorgaande tijden, vormt zowel de neerslag als de weerspiegeling van die maatschappelijke identiteit. Overgeleverde cultuurgoederen - archeologische vondsten, bouwkundige monumenten, museumstukken, archivalia - vormen de verbinding tussen verleden, heden en toekomst. Als het historisch 'kraakbeen' van de samenleving geven zij het individu gelegenheid tot identificatie met die samenleving; tegelijkertijd bieden zij een onmisbare oriëntatie in tijd en ruimte.

Cultuurhistorische waarden dragen derhalve in belangrijke mate bij aan het leefklimaat en het inzicht in de ontwikkeling van onze samenleving. Dit algemeen 'nut' ontstijgt het meer specifiek 'genoegen' dat cultuurliefhebbers ontleen aan esthetische of wetenschappelijke aspecten van het cultuurgoed. Om deze reden rekenen wij cultuurbehoud tot een kerntaak van (gezamenlijk) overheidsbeleid.

Uitgangspunten en legitimering van overheidsbeleid

De algemene doelstelling van ons cultuurbehoudsbeleid laat zich uit het bovenstaande afleiden:

Met ons beleid op het terrein van het cultuurbehoud willen wij bijdragen aan instandhouding, beheer en ontwikkeling van het Zuidhollandse culturele erfgoed, alsmede aan de publieke betrokkenheid daarbij.

Trefwoorden bij dit beleid zijn behoud, beheer en participatie. Hierop komen wij terug bij de provinciale taakopvatting. Uitgangspunten zijn de begrippen kwaliteit en diversiteit. Naast beginsel voor beleid vormen deze, als aanvulling op of correctie van de vrije markt, de rechtvaardiging voor overheidsbemoeienis met de cultuursector. Hoewel een deel van het culturele erfgoed toe kan zonder overheidssteun -te denken valt aan economisch rendabel te exploiteren monumenten- kan een aanzienlijk deel dat niet. Kwaliteit en diversiteit worden dan onvoldoende door het marktmechanisme gewaarborgd. De overheid dient hier te waken tegen verschraling en vervlakking. Bij de uitvoering van deze taak bedient zij zich, waar het gaat om een inhoudelijk oordeel over de cultuurhistorische kwaliteit en diversiteit, van specialistisch advies door onafhankelijk deskundigen.

Provinciale taakopvatting

Binnen het kader van de hierboven geformuleerde algemene doelstelling van het overheidsbeleid op het terrein van cultuurbehoud staan wij op het standpunt dat, gegeven de schaal waarop een bestuurslaag opereert, de sterke kanten van dat bestuursniveau dienen te worden uitgebuit. **De schaal vormt een indicatie voor het takenpakket.** Sterke kanten van de provincie als middenbestuur zijn: overzicht, coördinerend vermogen, kennisbundeling, korte lijnen met de gemeenten en een efficiënt organisatieniveau. Kenmerken op grond waarvan een provincie op kan treden als stimulerend 'gebiedsgericht regisseur'. Als tussenlaag vormt de provincie, vanwege de aanwezige afstemmingsmogelijkheden met andere relevante provinciale beleidsterreinen (als ruimtelijke ordening, toerisme & recreatie en natuur & landschap) tevens het ideale niveau voor een integrale bescherming van cultuurhistorische waarden.

Voor de sectoren van monumentenzorg en het archiefwezen bestaan wettelijke kaders waarin de verplichte taken van rijk, provincies en gemeenten zijn vastgelegd. Het staat de provincies evenwel volstrekt vrij daarnaast haar beleid op het gebied van cultuurbehoud naar eigen inzichten in te vullen. Het beleid van onze provincie op dit terrein is reeds

lange tijd grotendeels autonoom. Vanuit onze complementaire bestuursverantwoordelijkheid komen wij op voor **behoud en beheer** van ons culturele erfgoed, alsmede de daarop gerichte **publieksparticipatie**. Aan deze verantwoordelijkheid wordt enerzijds vorm gegeven door ondersteuning en coördinatie, anderzijds door stimulering, (mede)financiering en kennisvergaring/-overdracht.

Optimale kansen voor behoud en beheer willen wij primair realiseren door een keuze voor een integraal en gebiedsgericht beleid. Behoud moet naar onze mening breed worden opgevat. In het geval van een bouwkundig- of archeologisch monument dient de aandacht niet alleen uit te gaan naar het object maar evenzeer naar de omgeving ervan. Vanuit die brede optiek willen wij de voorwaarden voor behoud en beheer verbeteren door facetbeleid waarbij aandacht wordt besteed aan gebiedsgerichte planvorming op het terrein van ruimtelijke ordening, landschap, recreatie/toerisme, bodembescherming of verkeer. Uitgangspunt daarbij is onderlinge betrokkenheid tussen de sector cultuurbehoud en overige relevante beleidsterreinen. Inzet is te komen tot een situatie waarin cultuurhistorische waarden worden benut als stabiele factor. Wij kiezen derhalve niet zozeer voor 'werken voor het verleden' alswel voor 'werken mét het verleden'!

Sectoraal kan behoud en beheer van bouwkundige- of archeologische monumenten worden ondersteund en gestimuleerd door juridische bescherming, subsidiëring van voorzieningen, instellingen en instandhoudingswerkzaamheden, gerichte advisering en de inzet van beschikbare expertise.

Naast behoud en beheer van het cultureel erfgoed achten wij publieksparticipatie van groot belang. Ten eerste schept de inzet van publieke middelen de morele plicht de publieke betrokkenheid te bevorderen, ten tweede is deze betrokkenheid nodig om een voldoende maatschappelijk draagvlak voor instandhouding te creëren. Gelukkig is de publieke belangstelling voor het culturele erfgoed van Zuid-Holland groot. Een overtuigend bewijs hiervoor is het succes van de 'Open Monumentendag' die dit jaar in onze provincie ruim 150.000 personen op de been bracht. De ledentallen van historische-, archeologische- en monumentenverenigingen zijn groeiende. Verder komt de publieke betrokkenheid op indirecte wijze tot uiting in toeristische en recreatieve activiteiten. **Wij stellen ons tot taak deze participatie door publieksgerichte activiteiten te onderhouden en zo mogelijk te vergroten.**

INLEIDING; waarom deze notitie?

In deze *Kadernotitie* worden contouren geschetst van het provinciale cultuurbehoudsbeleid voor de periode 1995-1998. Om de volgende vier redenen is het gewenst om ons thans op ons huidige beleid te bezinnen en het vanuit een integraal perspectief bij te stellen:

- 1. grote restauratie-achterstand en de komst van nieuwe monumenten**
- 2. veranderende inzichten omtrent de taakverdeling tussen overheden**
- 3. de ontwikkeling van een meer integrale beleidsvoering**
- 4. verhoogde aandacht voor cultuurparticipatie**

ad 1. Grote restauratie-achterstand en de komst van nieuwe monumenten

Veel monumenten in Nederland, ook in Zuid-Holland, zijn er beroerd aan toe. Met onze Meerjarenramingen Monumentenfonds hebben wij Provinciale Staten sinds 1992 over deze zorgelijke toestand geïnformeerd. De resultaten van een in opdracht van WVC (i.s.m. IPO en VNG) uitgevoerd landelijk onderzoek bevestigen onze bevindingen: 40% van het huidige monumentenbestand behoeft dringend restauratie. Dit feit vormt de onderbouwing van de noodzaak van te vernieuwen overheidsbeleid.

Na uitvoering, door de provincies en drie grootste steden, van het *Monumenten Inventarisatie Project* (MIP), gericht op monumenten en structuren van jongere bouwkunst en stedenbouw (periode 1850-1945); is medio 1994 de selectie van deze categorie gestart. In de periode tot 1998 leidt dit tot aanwijzing van een nieuwe generatie wettelijk beschermde monumenten. In Zuid-Holland zal het gaan om 31 nieuw te beschermen stads- en dorpsgezichten en 1850 objecten. De geconstateerde restauratie-achterstand en de aanwijzing van een nieuwe generatie monumenten gaven de minister van WVC in 1993 aanleiding tot het ontwikkelen van een *Strategisch Plan Monumentenzorg*. Bij de voorbereiding hiervan waren IPO en VNG betrokken. Uitvoering van het Strategisch Plan heeft gevolgen voor het provinciaal beleid. De restauratie-achterstand bij cultuurgoederen in musea en archieven had al eerder (1991) geleid tot het *Deltaplan Cultuurbehoud*.

De ontwikkeling van het provinciaal Monumentenfonds gaf ons kort na aanvang van de huidige collegeperiode aanleiding tot onderzoek. Dit bracht enerzijds een bulk aan oude financiële verplichtingen aan het licht en anderzijds gaf dit het inzicht, dat het bestaande beleid meer kost dan het bedrag van de fondsstorting vóór bezuiniging. Naar aanleiding hiervan zijn maatregelen genomen om toekomstig beslag op het fonds beter te kunnen inschatten en om tot een beter fondsbeheer te komen. Bij de aanvang van de huidige collegeperiode was de fondsreserve nog zodanig ruim, dat een bijdrage aan de noodzakelijke beperking van uitgaven aanvaardbaar werd geacht. Inderdaad is het mogelijk gebleken de financiële gevolgen van ons beleid tot en met 1995 uit het fonds te dekken. Vanaf 1996 echter niet meer. Deze situatie dwingt ons eveneens tot heroverweging.

ad 2. Veranderende inzichten in taakverdeling overheden.

Na een zeer lange periode van complementaire -d.w.z. elkaar aanvullende- verantwoordelijkheidsdeling tussen de drie overheden kwam met de nieuwe *Monumentenwet* (1988) een

eind aan de, tot dan, nauwe samenwerking. De provincie richt zich sindsdien vrijwel uitsluitend op haar autonome taak binnen, voornamelijk, het 'landelijk gebied'. In de praktijk leidde het wegvallen van de provinciale rol -vooral in kleinere gemeenten, waar te weinig specifieke monumentendeskundigheid aanwezig is- tot complicaties. Zowel OCW als IPO als VNG, zijn met de huidige situatie niet gelukkig, vooral omdat de, uit onderzoek gebleken, zeer achterstallige staat van het monumentenbestand juist nu een goed afgestemde en eendrachtige samenwerking van de drie overheden noodzakelijk maakt. Om deze reden zijn onlangs (april 1994) door de voormalige minister van Cultuur, na goed overleg met provincies en gemeenten, nieuwe complementaire taakverdelingsvoorstellen gedaan in genoemd *Strategisch Plan Monumentenzorg*. De provincie wordt in dit kader een gerichte ondersteunende rol met betrekking tot de monumentenzorg in vooral de groep kleinere gemeenten en het daarbij betrokken particulier initiatief toebedeeld, maar zij behoudt daarnaast haar in de praktijk reeds geprofileerde zelfstandige verantwoordelijkheid voor het 'landelijk gebied'.

Ter verbetering van de complementaire taakverdeling is door WVC, IPO en VNG een *Algemeen Kader*, getiteld *Naar een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de culturele infrastructuur*, opgesteld (april 1994). Binnen dit *Algemeen Kader* worden de overheden uitgenodigd om op deelterreinen (als de monumentenzorg) nadere 'op maat gesneden' afspraken met elkaar te maken. Hiervoor is het evenwel noodzakelijk om eerst 'intern' duidelijke voornemens te hebben bepaald omtrent een toekomstige beleidsontwikkeling.

ad 3. De ontwikkeling van een meer integrale beleidsvoering

Deze behoefte uit zich zowel intern (binnen het *Transformatieproces*), als extern, waar de behoefte kan worden gesignaleerd om het beleid aangaande het cultuurbehoud meer als eenheid (monumentenzorg als onderdeel van de bredere zorg voor het culturele erfgoed) en meer in relatie tot andere beleidsterreinen te zien. Bij dit laatste gaat het in het bijzonder om de relatie met ruimtelijke ordening waarbij vanuit de sector cultuurbehoud een inhoudelijke bijdrage wordt geleverd aan planvorming betreffende het ruimtelijk kwaliteitsbeheer.

ad 4. Verhoogde aandacht voor cultuurparticipatie

Tenslotte is het van belang dat binnen ons hele cultuurbeleid (waarvan naast ons cultuurbehoudsbeleid ook het kunstbeleid deel uitmaakt) wordt gestreefd naar een zo groot mogelijke betrokkenheid van het publiek. In dit licht is het gewenst om, evenals bij het kunstbeleid, een grotere nadruk te leggen op het publieksbereik en de publieksparticipatie. Naast educatieve en 'draagvlak verhogende' motieven liggen aan dit voornemen ook economische overwegingen ten grondslag.

Wij constateren, dat bovengenoemde ontwikkelingen het meest van invloed zijn op ons beleid inzake monumentenzorg en archeologie. In deze kadernotitie zullen deze deelsectoren hierom de meeste aandacht krijgen. Voor alle duidelijkheid zij vermeld dat ook historisch-landschappelijke, c.q. historisch-geografische waarden onderdeel uitmaken van het cultureel erfgoed. Voor het provinciaal beleid t.a.v. deze waarden verwijzen

wij hier echter naar het (concept) *Beleidskader Groen* onder het thema 'Levend Cultuurlandschap'. De onderlinge afstemming van ons beleid aangaande landschap en cultuurbehoud zal verder vorm krijgen binnen het *transformatieproject Albasserwaard/Vijherenlanden*.

HOOFDSTUK 1. BOUWKUNDIGE MONUMENTEN

In 1961 trad de (eerste) *Monumentenwet* in werking waarmee de reeds lang bestaande gedeelde verantwoordelijkheid tussen overheden en particulieren werd geformaliseerd. Als gevolg hiervan werd voor Zuid-Holland een jaar later in 1962 het *Fonds subsidies restauratie monumenten* ingesteld. Uit dit fonds werd, door middel van zgn. koppelsubsidies, de restauratie van rijksmonumenten in onze provincie ondersteund. In 1978, ontving de *Stichting Monumentenwacht Zuid-Holland* haar eerste provinciale bijdrage.

Hoewel veel restauraties werden uitgevoerd, groeide in de loop van de tijd bezwaar tegen het sterk volgende karakter van het provinciale monumentenbeleid. Er was te weinig ruimte voor een eigen invulling en bovendien was er door het automatisme van de koppelsubsidies geen greep op het budget, waardoor in enkele jaren tijd een 'stuwmeer' van \pm 20 miljoen ontstond. Gevolg was dat de koppelsubsidieverhouding met het rijk in de jaren tachtig werd afgebouwd. Ons huidige beleid is afgeleid van de *Nota Cultuurbehoud* (1989), die naar aanleiding van de nieuwe *Monumentenwet* (1988) werd vastgesteld. De autonome taakopvatting werd daarmee verder inhoud gegeven waarbij, mede door de beperking van de wettelijke provinciale adviesrol, het accent kwam te liggen op het landelijk gebied. Naast een actief sectorbeleid (verlening instandhoudings-subsidies, instelling provinciale monumentenverordening, ondersteuning Monumentenwacht, uitvoering Monumenten Inventarisatie Project) werd een begin gemaakt met een integrale beleidsbenadering. Dit heeft tot nu toe, op experimentele wijze, gestalte gekregen in de relatie tot, met name, de ruimtelijke ordening.

Integrale zorg

Zoals gesteld betekent een brede visie op monumentenzorg meer dan bescherming en behoud van waardevolle objecten en gezichten. Primair staat hier het scheppen van voorwaarden voor behoud en kansrijke ontwikkeling. Functie en ruimtelijke context van bouwkundige monumenten spelen daarbij een grote rol. Dit impliceert een sterke betrokkenheid van cultuurbehoud op de beleidsterreinen van ruimtelijke ordening, stads- en dorpsvernieuwing en natuur & landschap. Integrale planvorming op deze gebieden, waarbij de cultuurhistorische factor op verantwoorde wijze wordt meegewogen en ingepast, achten wij essentieel voor een effectief monumentenbeleid.

Ruimtelijk kwaliteitsbeheer

In toenemende mate is het besef gegroeid, dat monumenten niet alleen van belang zijn als object met cultuurhistorische waarde, maar dat zij als onderdeel van een ruimtelijke structuur eveneens medebepalend zijn voor de kwaliteit daarvan. Omgekeerd is de kwaliteit van de omgeving van monumenten mede-bepalend voor de beleving van het object. Als zowel het monument als zijn omgeving voldoen aan kwaliteitscriteria, dan bestaat een meer-waarde, die de inspanningen tot instandhouding, of herstel ten volle rechtvaardigen.

Bescherming en instandhouding van monumenten geschiedt in toenemende mate vanuit een visie op het beheer van de totale ruimtelijke kwaliteit.

Bij ruimtelijk kwaliteitsbeheer wordt gebruik gemaakt van het instrumentarium van de ruimtelijke ordening. Naarmate het inzicht in de geschetste samenhang groeide, is de behoefte aan een geregelde inbreng van de cultuurhistorische factor in het ruimtelijk beleid bij toetsing van en advisering over ruimtelijke plannen (streek-, structuur-, bestemmings- en landinrichtingsplannen) en infrastructurele werken (wegenaanleg) toegenomen. Voorts is sprake van samenhang met ontwikkelingen en activiteiten in het kader van 'natuur & landschap' en vormt de cultuurhistorische factor een belangrijk element bij beleid op de terreinen van toerisme en recreatie.

De sectorale aandacht voor planologische bescherming van cultuurhistorische waarden bleef tot voor kort beperkt tot activiteiten inzake bescherming van molenbiotopen. Dit mede op basis van de medio jaren '80 vastgestelde *Planologische Regeling Traditionele Windmolens*. Het vrijblijvende karakter van deze regeling was oorzaak van een te gering effect. Recentelijk is een zwaarder beschermingsinstrument voorbereid in de vorm van een beschermingsrichtlijn op te nemen in de Nota Planbeoordeling, zodat deze een verplicht plantoetsings-onderwerp zou zijn. Dit voorstel is inmiddels voor inspraak vrijgegeven.

Sedert begin 1994 vormt de beschermingsrichtlijn al wel een toetsingscriterium bij toekenning van molensubsidies.

Gelet op het belang van bescherming van cultuurhistorische waarden door planologische beschermingsvoorschriften willen wij onderzoeken in hoeverre in de Nota Planbeoordeling verdere toetsingscriteria kunnen worden opgenomen te behoeve van overige gebouwde en archeologische monumenten.

Cultuurhistorische Waardenkaart en Cultuurhistorische Verkenning

Als basis voor een integraal provinciaal monumentenbeleid is een overzicht van de in Zuid-Holland aanwezige cultuurhistorische waarden onmisbaar. Een dergelijk voor de dagelijkse beleidspraktijk hanteerbaar overzicht ontbreekt. De afgelopen jaren is weliswaar dankzij het *Monumenten Inventarisatie Project* (MIP) een groot bestand aan gegevens opgebouwd, maar dit bestand is in chronologisch en thematisch opzicht allerm minst compleet. Bovendien is, vanwege de matige toegankelijkheid van deze gegevens, integratie ervan met andere informatiebestanden, zoals de *Archeologische Monumentenkaart*, nog niet mogelijk. Een oplossing hiervoor biedt het Geografische Informatie Systeem (GIS), in samenhang met het onlangs door de provincie ontwikkelde Informatiesysteem Bouw- en Bestemmingsplannen (IBB). Hiermee kunnen de verschillende cultuurhistorische gegevensbestanden gecombineerd worden tot een *Cultuurhistorische Waardenkaart* (CHW). Deze kaart, die continu geactualiseerd kan worden, biedt de mogelijkheid cultuurhistorische waarden bij zowel sectorale als integrale planvorming tijdig en inzichtelijk te presenteren. De CHW kan tevens de basis vormen voor de zogeheten *Cultuurhistorische Verkenning* (CHV). Deze CHV bevat naast een inventarisatie van (historisch-bouwkun-

dige, historisch-geografische en archeologische) waarden voor een bepaald gebied ook een toekomstvisie: Welke kansen en risico's zijn er voor het culturele erfgoed en hoe dient hiermee omgegaan te worden? Dit instrument leent zich bij uitstek voor het sturen van ruimtelijke ingrepen op regionaal niveau. Opstelling van de CHW en CHV geschiedt in overleg met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek.

Voor een adequate uitvoering van ons integrale en gebiedsgerichte beleid is het noodzakelijk de Zuidhollandse achterstand in het beschikken over *Cultuurhistorische Waardenkaarten* en *Cultuurhistorische Verkenningen* systematisch in te lopen. De jaarlijkse uitvoeringskosten worden geraamd op voorshands f 150.000.

In het proefgebied Rijnstreek van ons Strategisch Project Monumentenzorg zullen wij met het opstellen van de CHW en CHV een aanvang maken.

Uitvoering

Naast het inlopen van de achterstand in het vervaardigen van *Cultuurhistorische Verkenningen* vormt het leveren van een geregelde cultuur-historische en planologische intersectorale inbreng nog een probleem. De sector cultuurbehoud beschikt niet over capaciteit voor deze inbreng.

Daarom is begin 1994 bij wijze van proef besloten hierin tijdelijk te voorzien door het beschikbaar stellen van aanvullende formatie. Eveneens bij wijze van proef hebben wij tijdelijk een extra plaats voor de "cultuurhistorische factor" ingeruimd in de *Provinciale Planologische Commissie* (PPC).

De hiermee opgedane ervaringen hebben ons overtuigd van de meerwaarde van een geregelde inbreng van de cultuurhistorische factor, omdat deze de integrale kwaliteit van ons ruimtelijk beleid versterkt.

Willen wij ons streven naar een meer integraal en gebiedsgericht monumentenbeleid vorm en inhoud geven, dan dienen de tijdelijke voorzieningen m.b.t. de formatie en de samenstelling van de PPC een structureel karakter te krijgen. Dit leidt tot hogere bestuurs- en apparaatskosten.

Sectorale zorg

Subsidies

Subsidieverlening is van oudsher een belangrijk beleidsinstrument van het provinciaal monumentenbeleid. Tot 1985 waren de provinciale restauratiesubsidies gekoppeld aan die van het rijk. Vanaf 1985 echter wordt op autonome grondslag subsidie verleend. Sinds 1989 wordt de groep van monumenten, die voor subsidie in aanmerking komt, sterk beperkt door de criteria "landelijk gebied" en "beeldbepalend". Het effect van deze ingreep kan getalsmatig als volgt worden toegelicht:

Ons land telt 43.412 rijksmonumenten, daarvan bevinden er zich 7.250 (16,7%) op Zuidhollands grondgebied. Van de 7.250 Zuidhollandse monumenten zijn er, volgens de huidige provinciale normen, ca 2.000 (27,6%) subsidiabel. Vrijwel alle subsidiabele monumenten zijn als economisch onrendabel aan te merken. De restauratie-achterstand manifesteert zich juist in deze onrendabele categorie.

De voornaamste motivering van ons subsidiebeleid is gelegen in de stimulerende werking op daadwerkelijke instandhouding. Daar het merendeel van de restauraties niet zonder rijkssubsidie van de grond komt, is de autonome provinciale bijdrage in de praktijk toch veelal een aanvulling daarop.

Als gevolg van rijksbezuinigingen is het per gemeente beschikbare subsidiebudget voor restauratie van monumenten in de loop der jaren zodanig geslonken, dat enerzijds tal van restauraties moeten worden uitgesteld en anderzijds rijkssubsidie slechts gefaseerd over een reeks van jaren aan de restaurerende eigenaar ter beschikking komt. Het provinciaal subsidie wordt dikwijls mede benut ter beperking van de voorfinancieringslasten. Als zodanig betekent het provinciaal subsidie wel degelijk een stimulans.

Het nationaal monumentenonderzoek (1993) heeft berekend dat inmiddels een forse restauratie-achterstand is ontstaan: 40% van de monumenten moet dringend gerestaureerd worden. Het *Strategisch Plan Monumentenzorg*, dat de minister van WVC aan haar opvolger, de staatssecretaris van OCW, heeft nagelaten, beoogt deze achterstand de komende 10 jaar in te lopen. Hiervoor is f 1,4 miljard nodig, waarvan 100 miljoen in Zuid-Holland. De achterstand uit zich ook in een subsidie-overvraag op de gemeentelijke meerjarenplannen voor restauraties van 11x het beschikbare subsidiebudget.

De besluitvorming op rijksniveau over de uitvoering van het Strategisch Plan zal mede van invloed zijn op het door ons te voeren subsidiebeleid. Het lijkt ondenkbaar, dat de benodigde extra f 1,4 miljard uitsluitend uit de rijkskas beschikbaar komt. Provincies, gemeenten en particuliere sector zullen hierin ook een aandeel moeten leveren.

Bezien vanuit onze mede-verantwoordelijkheid voor de ruimtelijke kwaliteit van onze provincie achten wij mede-financiering van projecten gericht op restauratie en onderhoud als beleidsinstrument geschikt.

subsidie-aandeel

De jaarlijkse som van rijkssubsidies voor monumenten (excl. onderhoud/beheer molens) in onze provincie bedraagt gemiddeld $\pm f$ 23 miljoen. Sinds 1989 bedraagt de jaarlijkse som van de provinciale subsidies in onderhoud en restauratie van monumenten (excl. onderhoud/beheer molens) $\pm f$ 2,5 miljoen ($\pm 10\%$ van het rijksaandeel).

Het *Strategisch Plan* om de opgelopen restauratie-achterstand de komende 10 jaar in te halen voorziet een extra benodigde jaarlijkse investering in Zuid-Holland van f 10,0 miljoen. Daarbij gaat het rijk ervan uit, dat de particuliere inzet met 10% wordt verhoogd. Indien de provincie ook in de uitvoering van het Strategisch Plan een evenredig aandeel neemt van 10%, dan zou dit de provincie jaarlijks 1 miljoen extra kosten.

Opgemerkt wordt, dat bij de berekening van de extra inspanning rekening is gehouden met de verwachte groei van het monumentenbestand met monumenten van jongere bouwkunst en stedenbouw als gevolg van het *Monumenten Selectie Project* (MSP). In Zuid-Holland betreft dit een groei met 1850 objecten en 31 gezichten. Nog geen rekening is gehouden met de groei van het bestand aan provinciale monumenten. Deze effecten laten zich eerst tegen het eind van de komende collegeperiode redelijk inschatten, als de selectie daarvan voldoende is gevorderd.

subsidie-criteria

Wij menen dat er aanleiding bestaat de sinds 1989 gehanteerde object-gerichte subsidie-criteria te vervangen door criteria, die aansluiten bij de voorgenomen integrale en gebiedsgewijze aanpak. Daarnaast menen wij, dat nog sterker de nadruk moet komen te liggen op het mede-financieren van instandhouding en gebruik van economisch onrendabele monumenten. Ook monumenten in gebieden, die speerpunt zijn van ons toeristische beleid, zouden in beginsel voor subsidie in aanmerking moeten kunnen komen.

Samengevat: De subsidie-criteria "landelijk gebied" en "beeldbepalend" worden vervangen door

- integraal;
- gebiedsgericht;
- economisch onrendabel;
- toeristisch speerpunt.

project-gericht

Sinds 1989 hebben wij positieve ervaringen opgedaan met een knelpunt-oplossende inzet van middelen uit ons budget voor *Bijzondere Projecten*. Hiermee zijn door ons gewenste ontwikkelingen "op-maat" bevorderd.

In ons toekomstig beleid willen wij daarom het strakke keurslijf van vooraf in detail bepaalde subsidie-bedragen en subsidie-percentages vervangen door mede-financiering van projecten, waarbij nadrukkelijk wordt gestreefd naar koppeling van onze inzet aan die van andere provinciale beleidsterreinen, gemeenten en particulier initiatief.

de 'National Trust' -gedachte

De zorg voor ons culturele erfgoed mag geen zaak van enkel de overheid zijn. Wij achten het van belang dat ons cultuurbeleid maatschappelijk breed wordt gedragen en dat dit tot uitdrukking komt in concrete betrokkenheid van particulieren. Daarom willen wij projecten gericht op cultuureducatie bevorderen. De betrokkenheid is ook van belang als het

gaat om het vinden van voldoende financieel draagvlak voor de instandhouding van monumenten.

Geconstateerd kan worden dat de directe publieke betrokkenheid versnipperd is over tal van instellingen en instituties, die - hoe waardevol ook - er niet voldoende in lijken te slagen bredere publieksgroepen aan te spreken, terwijl de belangstelling voor het culturele erfgoed groeiende is. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de jaarlijks toenemende belangstelling voor deelname aan de Open Monumentendag.

Het recente initiatief tot oprichting van de Vereniging Open Monumenten (VOM) juichen wij toe, omdat deze vereniging ernaar streeft brede publieksgroepen te betrekken bij de zorg voor het monumentenbestand. In overleg met de VOM willen wij onderzoeken of deze ook op provinciaal niveau initiatieven kan ontplooiën en daarbij bereid is mee te werken aan integrale projecten en zo vorm te geven aan de 'National Trust'-gedachte, die bijvoorbeeld in het Verenigd Koninkrijk tot vruchtbare resultaten leidt.

provincie en kleine gemeenten

Naast de eerder genoemde wettelijke adviestaken heeft de provincie in het kader van de gedecentraliseerde rijksrestauratiesubsidies een verdelingsrol ten behoeve van gemeenten zonder eigen monumentencommissie en een jaarlijks budget, lager dan f 100.000,-. De provincie Zuid-Holland voert deze taak thans uit ten behoeve van zes kleinere gemeenten. Enkele gemeenten overwegen hun rol aan de provincie over te dragen.

De gedachte achter deze systematiek is, dat de beschikbare afzonderlijke budgetten voor deze gemeenten zo gering zijn, dat zij onvoldoende tegemoetkomen aan de subsidiebehoefte bij restauratieplannen. Door deze budgetten samen te voegen en voor de gezamenlijke restauratieplannen de prioriteiten te bepalen, kunnen ook in deze gemeenten grotere restauraties daadwerkelijk worden gerealiseerd.

Het gezamenlijke budget voor deze gemeenten bedraagt circa f 250.000,-. Toch een betrekkelijk gering bedrag als er een grote restauratie in de plannen voorkomt. Als stimulans en ter beperking van hoge voorfinancieringslasten, is de provincie met ingang van 1994 bereid het benodigde budget te verdubbelen. Bijkomend voordeel hiervan is, dat restauratie-knelpunten in deze gemeenten eerder tot oplossing kunnen worden gebracht.

Indien meer kleinere gemeenten ertoe overgaan deze taak aan de provincie over te dragen, neemt de behoefte aan aanvullend provinciaal budget toe. De gemeenten, die deze taak thans aan de provincie laten, liggen vrij willekeurig verspreid over de provincie.

Bezien vanuit de wens in de toekomst de monumentenzorg in overleg met betrokken gemeenten meer gebiedsgericht aan te pakken, zou de systematiek van gezamenlijke prioriteitstelling voor restauraties in groepen van gemeenten diensten kunnen bewijzen.

Molenbeleid

Zuid-Holland is met zijn 219 complete windmolens de grootste molenprovincie en heeft met intensief molenbeleid een traditie opgebouwd. Niet alleen door provinciale subsi-

diëring van restauratie en onderhoud bovenop de te beperkte rijksbijdragen daarvoor, maar ook door middel van deskundige begeleiding van moleneigenaren bij hun beheersactiviteiten. Een unieke provinciale verzameling van historische bouwtekeningen en bestekken maakt het mogelijk elke molenrestauratie historisch verantwoord uit te voeren. Deze jarenlange speciale molenzorg heeft destijds geleid tot de bijzondere afspraak met het rijk, dat Zuid-Holland op het gebied van molens voor de eigenaren het 'eerste aanspreekpunt' is. Deze bijzonder positie in het kader van de zorg-functie voor molens is in oktober 1994 nog eens bevestigd door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

De beperkte gemeentelijke restauratiebudgetten hebben ook bij molens een grote restauratieachterstand doen ontstaan. De aanvullende provinciale bijdragen konden deze ontwikkeling niet keren. Provinciaal onderzoek in 1991 leerde niet alleen dat 50% van de molens dringend zou moeten worden gerestaureerd, maar ook, dat de jarenlang bij de kostenontwikkeling achtergebleven onderhoudsfaciliteiten de restauratiebehoefte opstuwde. Vooral de grote molenstichtingen bleken als gevolg van negatieve exploitatiesaldi goeddeels machteloze beheerders te zijn.

In 1992 bleek dat de overheidsbijdragen voor molenonderhoud ver achter bleven. Toen was jaarlijks per molen gemiddeld *f* 12.000,- nodig; het rijkssubsidie bedroeg maximaal *f* 2.000,-; de gemeentelijke bijdrage varieerde van *f* 0,00 tot *f* 1.250,- en de Zuidhollandse bijdrage bedroeg maximaal *f* 3.000,- wanneer de eigenaar een stichting was. De provincie doorbrak met ingang van 1992 de negatieve spiraal met gerichte aanvullende maatregelen. Jaarlijks werd *f* 300.000,- extra uitgetrokken om negatieve exploitatiesaldi bij grote stichtingen te saneren, zodat zij weer actief zouden kunnen functioneren. Tegelijkertijd werden op korte termijn urgente molenrestauraties uit de toegevoegde middelen mogelijk gemaakt. De maximale provinciale bijdrage werd verhoogd tot *f* 5.000 en rijk en gemeenten werden opgeroepen ook tot verhoging over te gaan. Tal van gemeenten hebben inmiddels hun autonome bijdragen verhoogd, maar het rijk heeft dit, onder erkenning van de noodzaak, nog niet kunnen verwezenlijken.

Slechts met gezamenlijke inspanning van overheden en particulier initiatief zal het mogelijk zijn de Zuidhollandse molens in stand te houden. Na restauratie dient adequaat onderhoud zeker te zijn. Daar waar onvoldoende lokaal of regionaal draagvlak blijkt, heeft onze provinciale inspanning onvoldoende effect. Deze wordt dan in de waagschaal gesteld.

Anno 1994 blijkt ons probleemoplossende beleid vruchtbaar. Hiervan is een zodanige stimulans uitgegaan, dat in hoger dan verwacht tempo molenrestauraties worden gerealiseerd. Gemeenten zijn bereid gebleken op ons initiatief in te haken met autonome middelen; fondsen en particulieren leveren eveneens bijdragen. De provinciale impuls genereert aanvullende middelen van derden.

De traditionele windmolen is een voorbeeld van een type monument, dat - op een enkele specifieke uitzondering na - niet rendabel is te exploiteren. Niet van elke molen kan een museum of restaurant gemaakt worden. Het merendeel van de molens wordt beheerd door ideële stichtingen, die namens de gemeenschap optreden en die daarbij afhankelijk zijn van bijdragen van overheden en derden. **Dit verklaart en is tevens de rechtvaardiging voor de onmisbare overheidsbemoeienis met de instandhouding van molens, die zo**

kenmerkend zijn voor het cultuurhistorisch bepaalde beeld van het Hollandse landschap.

Inmiddels is ook binnen het molenbeleid, zoals reeds ter sprake kwam, een veel grotere aandacht ontstaan voor de omgeving van de molens, de molenbiotoop.

Gelet op de positieve effecten van ons molenbeleid zien wij geen aanleiding dit te wijzigen. Wel zoeken wij, teneinde de effectiviteit van dit beheer te vergroten en de continuïteit ervan te versterken, in overleg met de molenbeherende instellingen naar mogelijkheden om de ondersteuning van het molenbeheer verder te professionaliseren. Indien hiervoor een bestendige en bevredigende oplossing wordt gevonden, overwegen wij het beheer van de 11 molens (8 Overwaard, 3 Driemanspolder), die in ons bezit zijn, aan een particuliere beheersinstelling over te dragen.

Provinciale monumenten, MIP/MSP

De met ingang van 1990 in werking getreden Provinciale Monumentenverordening maakt het mogelijk monumenten van provinciaal belang juridische bescherming te geven door ze op de provinciale monumentenlijst te plaatsen. Bij aanvang van het *Monumenten Inventarisatie Project* (MIP) is ervoor gekozen dit instrument als 'vangnet' voor noodgevallen te hanteren. Inmiddels zijn zeven monumenten op de provinciale lijst geplaatst.

Als vervolg op het MIP is medio 1994 het *Monumenten Selectie Project* (MSP) van start gegaan. Binnen dit project worden uit de ruim 16.000 geïnventariseerde objecten en 125 gezichten van jongere stedenbouw en bouwkunst (1850-1945) uiteindelijk 1850 objecten en 31 gezichten voor rijksbescherming geselecteerd.

Tegelijkertijd worden objecten en gezichten van provinciale waarde geselecteerd, hetgeen zal leiden tot uitbreiding van de provinciale lijst. Het selecteren van gezichten sluit aan bij de gewenste ontwikkeling naar een meer gebiedsgewijze benadering. De Monumentenverordening dient hiertoe te worden aangepast.

Beschrijving en aanwijzing van provinciale monumenten zal geschieden op projectbasis. Hierover zullen wij in 1995 een nader voorstel doen. Uiteraard dient na aanwijzing zorg gedragen te worden voor een goede instandhouding. Daarom handhaven wij ons beleid ook provinciale monumenten in aanmerking te laten komen voor projectsubsidies voor onderhoud of restauratie.

Monumentenwacht

De Monumentenwacht draagt zorg voor regelmatige inspectie van monumenten van geabonneerde eigenaren. Circa een-tiende van het huidige bestand van rijks- en gemeentelijke monumenten wordt thans geïnspecteerd; negen-tiende derhalve niet.

Uit oogpunt van preventie achten wij de inspecterende activiteit van de Monumentenwacht van belang, maar onvoldoende effectief. Het vrijblijvende karakter van het inspectie-rapport zien wij hierbij als een te passief instrument.

De weergegeven situatie vormde aanleiding met ingang van 1994 onze subsidierelatie met de Monumentenwacht te herzien en tegelijk in ons monumentensubsidiebeleid het abonne-

ment op de Monumentenwacht als voorwaarde te stellen. De inspectiekosten werden daarbij tevens als subsidiabele kosten aangemerkt, opdat deze geen financiële belemmering zouden vormen. De verwachting is gerechtvaardigd, dat van de koppeling subsidie-inspectie het abonnementenbestand zal groeien en daarmee de behoefte aan vergroting van de capaciteit van de wacht.

Voorzover de groei van het bestand gevolg is van ons beleid ligt het in de rede capaciteitsvergroting van de Monumentenwacht onzerzijds mogelijk te maken. Voorzover toenemende capaciteitsbehoefte bij de wacht echter het gevolg is van initiatief of beleid dat door anderen dan de provincie tot stand komt, menen wij dat deze gevolgen door de veroorzakers gedragen dienen te worden.

In overleg met de Monumentenwacht blijven wij zoeken -zo mogelijk in IPO-verband- naar mogelijkheden om de effectiviteit van de inspectie te vergroten en deze te benutten ten behoeve van het door ons voorgestane gebiedsgerichte projectenbeleid.

Publieke zorg

Voorlichting en educatie

Het monumentenbeleid mag zich de laatste jaren verheugen in een groeiende publieke belangstelling. Deze belangstelling raakt aan de sferen van natuur & landschap en recreatie & toerisme. Cultuurhistorisch waardevolle dorpen, steden, landschappen en gebieden oefenen in steeds sterkere mate een duidelijke wervingskracht uit op recreanten en toeristen. Deze ontwikkeling biedt niet alleen reële kansen voor verbreding van het maatschappelijk draagvlak (door voorlichting/educatie) maar is ook van economische betekenis door de inkomsten die hieruit voortvloeien voor dorp, stad en streek. Zoals verwoord in ons (ontwerp) *Actieprogramma Toerisme* zijn wij voorstander van een evenwichtige aanpak van het cultuurhistorisch toerisme. Binnen de beleidsplannen voor het *Groene en het Blauwe Netwerk* wordt op systematische wijze aandacht besteed aan de recreatieve aspecten van het cultureel erfgoed. Wij stellen ons voor het recreatief-toeristisch facet vorm te geven door concrete, bij voorkeur integrale projecten.

Wij zij voornemens de publieksparticipatie op het gebied van de provinciale monumentenzorg actief te ondersteunen. Daarbij willen wij ons primair richten op de jeugd door het (laten) vervaardigen van een educatieve tentoonstelling en een lesbrieft over het regionale culturele erfgoed. Verder willen wij de ontwikkeling van recreatieve/toeristische en educatieve projecten (fiets- en wandelroutes, tentoonstellingen, voorlichtingsactiviteiten) stimuleren, waarbij het maatschappelijke belang van cultuurhistorische waarden wordt benadrukt.

Werkgelegenheid

Door de Nationale Investeringsbank is (in het rapport *Verder rekenen met monumenten*; 1994) onderzocht in hoeverre overheidsinvesteringen in monumenten lonend zijn voor de

economie en de werkgelegenheid. Berekend is dat van elke subsidiegulden van het rijk f 0,74 direct via belastingen in de schatkist terugvloeit. Ook de uitkomsten inzake indirecte effecten zijn interessant. Elke subsidiegulden blijkt een investering uit te lokken van f 3,- en een investering van f 100 miljoen levert 750 manjaren werkgelegenheid op. Indien het *Strategisch Plan Monumentenzorg* wordt uitgevoerd zullen hierdoor \pm 2.340 extra structurele arbeidsplaatsen ontstaan. De terugverdien- en werkgelegenheidseffecten bij restauratie blijken gunstiger dan die bij investeringen in sociale woningbouw en infrastructuur.

Het zogenaamde *Ribo-project* (Restauratie en innovatie in de bouw) in Overijssel heeft eveneens bewezen dat activiteiten in de monumentenzorg interessante bijdragen aan de werkgelegenheid kunnen leveren. Binnen dit project worden werkloze bouwvakkers in het restauratie-ambacht geschoold. In de periode 1988-1992 leverde het project 85 manjaren werk op en werden 23 cultuurhistorisch waardevolle objecten gerestaureerd. De kosten van het project (3 miljoen per jaar) worden voor 50% opgebracht door de monumenteigenaren; de resterende 50% wordt gefinancierd door subsidies van de Europese Gemeenschap, rijk en provincie.

Wij zullen onderzoeken of een speciaal op de werkgelegenheid in de monumentenzorg gericht project in onze provincie tot de mogelijkheden behoort.

HOOFDSTUK 2. ARCHEOLOGIE

Ons huidige beleid aangaande behoud en beheer van het archeologisch erfgoed is gebaseerd de Nota Cultuurbehoud (1989). De betrokkenheid bij de archeologische monumentenzorg komt met name tot uiting in de bekostiging van een provinciaal archeoloog en een assistent-archeoloog, de subsidiëring van noodopgravingen en activiteiten op het gebied van inventarisatie (archeologische meldingskaart) en vondstenbeheer (provinciaal archeologisch depot, ondergebracht te Leiden bij het Rijksmuseum van Oudheden).

Naast deze sectorale beleidsactiviteit, voornamelijk van curatieve aard, is gedurende de afgelopen collegeperiode de facetmatige belangenbehartiging verruimd door middel van inbreng van archeologische waarden binnen de beleidsterreinen van onder meer de ruimtelijke ordening, landinrichting en bodembescherming. Deze benadering, welke preventief van aard is, is verwoord in de IPO-discussienota 'Provinciale archeologie', opgesteld in het voorjaar van 1994. Deze nota, die goed ontvangen werd, zal binnenkort leiden tot nadere interprovinciale afspraken. Daarbij zal ook aandacht worden besteed aan de educatieve, museale en recreatief-toeristische aspecten van het provinciale archeologiebeleid.

Integrale zorg

Preventie en planologische bescherming

Archeologiebeleid heeft duidelijke raakvlakken met verscheidene andere provinciale beleidsterreinen. Onder het motto "voorkomen is beter dan genezen/opgraven" (preventief i.p.v. curatief) wordt in de eerste plaats aandacht gevraagd voor archeologische waarden binnen het terrein van de ruimtelijke ordening (inbreng van archeologische waarden via advisering/toetsing bestemmingsplannen en opstelling streekplannen). Uitbreiding van deze activiteit met een gecoördineerde inbreng van archeologische waarden binnen de beleidsterreinen van verkeer & vervoer, natuur & landschap, landinrichting en bodembescherming/-sanering is zeer gewenst. **Derhalve staan wij een intensivering van ons preventie- en beschermingsbeleid voor. In eerste aanleg is dit mogelijk door verdere interdienstelijke afspraken te maken over de bescherming van archeologische vindplaatsen. Voorwaarde daartoe zal zijn het structureel scheppen van een nochtans tijdelijk voorziene formatieplaats t.b.v. deze intersectorale werkzaamheden (zie ook Bouwkundige monumenten, uitvoering).**

Voor een adequate integrale zorg is een vroegtijdige signalering van mogelijke bedreigingen voor het archeologische bodemarchief van groot belang. Zo kan ongewenste aantasting van archeologische waarden ook daadwerkelijk in het beleid worden meegewogen en mogelijk worden voorkomen. Essentieel voor een dergelijke signalering is een betrouwbaar overzicht van archeologische vindplaatsen. Hiertoe is de oude archeologische meldingskaart van Zuid-Holland onlangs herzien tot een gebruiksvriendelijke atlas. **Om de bruikbaarheid van de herziene provinciale *Archeologische Monumentenkaart* ver-**

der te vergroten, stellen wij ons voor deze uit te breiden tot een provincie-dekkende "potentie-kaart" van het Zuidhollands bodemarchief.

Financiering noodopgravingen

Ondanks de sectorale en integrale inspanning voor behoud van archeologische waarden zal vanwege de grote druk op de schaarse grond in onze provincie (grootschalige woningbouw- en industrielocaties, HSL, Betuwelijn) aantasting niet in alle gevallen voorkomen kunnen worden. Veiligstelling van bedreigde archeologische waarden dient dan door middel van een opgraving te worden gewaarborgd. **Ten behoeve van de financiering van dergelijke noodopgravingen zijn wij voornemens ons subsidiebeleid aan te scherpen. Dit kan gebeuren door de 'verantwoordelijkheid inzake de verstoring van het archeologisch bodemarchief' (toepassing veroorzakerprincipe c.q. implementatie van het Verdrag van Malta 1992) als belangrijke factor mee te wegen bij een subsidietoekenning. Daartoe dient de provinciale subsidieregeling voor oudheidkundig bodemonderzoek te worden aangepast.** Het budget voor noodopgravingen (f 150.000,-) zal, na implementatie van het verdrag van Malta, dientengevolge alleen kunnen worden aangewend ten behoeve van bijzonder noodonderzoek dat niet door toepassing van het 'veroorzakersprincipe' kan worden gefinancierd.

Wanneer bij de uitvoering van provinciale projecten - met name in de wegenbouw - sprake is (of kan zijn) van verstoring van het archeologisch bodemarchief, wordt genoemd veroorzakersprincipe reeds -ad hoc- in praktijk gebracht. Zo zijn archeologische opgravingen in het tracé van provinciale wegen bij Valkenburg en Wateringen mede gefinancierd uit het provinciaal wegbudget. **Wij zijn voornemens dergelijke financiële implicaties structureel te regelen. Daar wij extern andere partijen reeds wijzen op hun verantwoordelijkheid inzake verstoring van het bodemarchief dienen wij dit principe namelijk ook intern vorm te geven.** Als voorbeeld daartoe kan dienen de regeling die Rijkswaterstaat op dit gebied heeft afgesloten met de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Deze regeling houdt in dat bij projecten met een (ver)nieuw(end) karakter in een vroegtijdig stadium het archeologisch belang in beeld wordt gebracht. Een hiertoe eventueel noodzakelijke aanvullende archeologische inventarisatie komt voor rekening van de verstoorder. Vervolgens kunnen de geconstateerde archeologische waarden in de eerste fase van de projectontwikkeling worden meegewogen bij de belangenafweging. Voor zover deze afweging leidt tot een aantasting van de archeologische waarden dient de daaruit voortvloeiende noodzakelijke archeologische opgraving -onder zekere voorwaarden en binnen nader aan te geven financiële grenzen- eveneens voor rekening te komen van de verstoorder. Genoemd archeologisch onderzoek dient ingepast te worden in de begroting, planning en uitvoering van het onderhavige project. De ervaring leert dat de kosten van dit onderzoek gemiddeld niet meer dan circa 1% van de totale projectsom betreffen.

Sectorale zorg

Onderzoek, bescherming en beheer

In 1969 besloten wij 50% van de personele kosten van een provinciaal archeoloog voor onze rekening te nemen. Deze functionaris is gehuisvest bij de Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek (ROB) en treedt op als coördinator van in Zuid-Holland uit te voeren werkzaamheden op het gebied van onderzoek/documentatie, opgravingen, bescherming en beheer. Hij/zij functioneert tevens als beheerder van het *Provinciaal Archeologische Depot* dat in het Rijksmuseum voor Oudheden te Leiden is ondergebracht. Vanaf 1989 werd vanwege sterk toenemende werkdruk tevens (100%) subsidie beschikbaar gesteld voor een assistent van de provinciaal archeoloog. Deze is primair werkzaam ten behoeve van het Provinciaal Archeologisch Depot. Hiernaast wordt, binnen het provinciaal archeologiebeleid, sinds 1969 jaarlijks een bedrag beschikbaar gesteld van voor het (doen) verrichten van archeologische (nood)opgravingen (1994: 150.000,-).

Mede als gevolg van de bestaande subsidieconstructie in de personele lasten van de provinciaal archeoloog en de assistent is gedurende de laatste jaren een toenemende onduidelijkheid tussen provincie en rijk (ROB) ontstaan omtrent de formele taak- en bevoegdheidsverdeling binnen de archeologische monumentenzorg in Zuid-Holland. Dit probleem werd versterkt door een toenemende druk op het archeologisch bodemarchief vanwege expanderende ruimteclaims, als gevolg waarvan de werkzaamheden van de provinciaal archeoloog en de assistent aanzienlijk werden verzwaaard.

Ter wille van een duidelijker relatie tussen de inzet van financiële middelen en de uitvoering van genoemde provinciale taken stellen wij voor de huidige subsidie in de personele kosten van de provinciaal archeoloog en de archeologische assistent om te zetten in een budgetsubsidie-relatie op basis van een door ons goed te keuren werkplan. Dit werkplan dient in overeenstemming te zijn met taakafspraken die wij - binnen het genoemde *Algemeen Kader*- willen maken met rijk en gemeenten t.b.v. van een goede bestuurlijke afstemming.

Een adequate provinciale beleidsontwikkeling en -ondersteuning in het kader van meer intensieve archeologische taken op het gebied van onderzoek, bescherming en beheer leidt tot verhoging van bestuurs- en apparaatskosten met ca f 200.000.

Publieke zorg; Voorlichting en educatie

Evenals het monumentenbeleid wordt het archeologiebeleid de laatste jaren beïnvloed door een groeiende actieve publieke belangstelling (publieksparticipatie bij inventarisatie en opgravingen door vrijwilligers) en een verbredende, intersectorale, belangenbehartiging die vooral raakt aan de sferen van natuur/landschap en recreatie/toerisme. Deze ontwikkeling biedt kansen voor verbreding van het maatschappelijk draagvlak van de archeologie. Momenteel stimuleren wij de publieke belangstelling door een structureel subsidie aan de *Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland* (AWN) alsook aan de *Provinciale Archeologische Kroniek*.

Wij stellen ons tot taak de bijdrage aan publieksparticipatie op het gebied van de provinciale archeologie verder uit te bouwen. Naast continuering van de financiële bijdragen aan de AWN en de provinciale kroniek zijn wij voornemens dit te doen via de ontwikkeling van recreatieve/toeristische en educatieve projecten (fiets- en wandelroutes, tentoonstellingen, voorlichtingsactiviteiten), waarbij de maatschappelijke functie van cultuurhistorische waarden wordt benadrukt.

Een koppeling van archeologiebeleid aan museale activiteiten is verder wenselijk vanuit de bevordering van kunst- en cultuurparticipatie, gelet op het streven naar versterking van de regionale culturele infrastructuur. Binnen dit kader achten wij het zinvol om archeologisch vondstmateriaal uit het provinciaal depot te Leiden op een wervende manier zichtbaar te maken. Wij denken daarbij aan de inrichting van een 'Zuid-Holland-zaal' binnen het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Daartoe dient allereerst het eigendom van dit depot verduidelijkt te worden. Hiertoe zal overleg met de museum-directie worden aangegaan.

HOOFDSTUK 3. MUSEA

De bemoeienis van onze provincie met musea bestond tot 1964 uit incidentele bijdragen aan in Zuid-Holland gevestigde musea. In 1964 werd met de instelling van het *Provinciaal Museumfonds* een begin gemaakt met een structureel stimuleringsbeleid. De volgende stap werd gezet in 1978, toen in vervolg op de rijksnota *Naar een nieuw museumbeleid* (1976), waarin decentralisatie en een complementaire taakverdeling tussen de overheden centraal stond, het *Overleg van Musea in Zuid-Holland* tot stand kwam. Hieruit ontstond korte tijd later de *Federatie van Musea in Zuid-Holland*, waarvoor door ons met ingang van 1981 subsidie beschikbaar werd gesteld. Overeenkomstig bij het provinciaal bestuursniveau passende bestuurlijke taken kreeg de *Federatie* een ondersteunende rol ten opzichte van de \pm 185 Zuidhollandse musea.

Met de rijksnota *Museumbeleid* (1986) werd de voorgestane taakverdeling tussen de overheden (waarmee zowel gemeenten als provincies instemden) verder vormgegeven. Na een verevenings-operatie werd de verantwoordelijkheid voor vier voormalige rijksmusea in Zuid-Holland (het Huygensmuseum in Voorburg, het Prinsenhof in Delft, het Nationaal Glasmuseum in Leerdam en het Catharina Gasthuis in Gouda) samen met een deel van het rijks museumbudget naar onze provincie overgeheveld.

Ons huidige beleid is gebaseerd op de in 1990 vastgestelde nota *Museumbeleid*. Het hierin neergelegde beleid bleef bestaan uit reeds gevoerde steunfunctie- en stimuleringsactiviteiten die werden (en worden) uitgevoerd met behulp van respectievelijk de *Federatie* en het *Provinciaal Museumfonds*. Conform de complementaire taakverdeling werd verantwoordelijkheid voor de exploitatie van afzonderlijke musea geen provinciale taak; de van het rijk ontvangen budgetten voor de vier genoemde voormalige rijksmusea werden om die reden naar de vestigingsgemeenten doorgedecentraliseerd. Naast de door de *Federatie* uitgevoerde basis-steunfuncties (adviesing, begeleiding, kadervorming, kennisoverdracht, voorlichting en bemiddeling), werd deze instelling in staat gesteld om op middellange termijn in de vorm van projecten gerichte ondersteuningsactiviteiten uit te voeren. Ook werd het de *Federatie* mogelijk gemaakt om, ten behoeve van restauraties en conservering, een restauratie-voorziening (restauratie-atelier) in het leven te roepen. Ons stimuleringsbeleid bleef plaatsvinden vanuit het *Museumfonds*, waarvan de werking al in 1982 was verbreed. Sinds 1991 wordt de complementaire taakverdeling tussen de overheden mede beïnvloed door het (rijks) *Deltaplan Cultuurbehoud*, waarbij (met extra financiële middelen; 40 miljoen per jaar) de grote achterstand in registratie en conservering van de museale collecties wordt teruggebracht. Het Deltaplan zal minimaal tot 2000 doorlopen. Het rijk stelt uit dit budget ook middelen (jaarlijks 6 miljoen) beschikbaar voor niet-rijksmusea. Hiertegenover stellen wij op onze beurt, sinds 1990, een aanvullende bijdrage beschikbaar aan Zuidhollandse musea die gebruik maken van de mogelijkheden van het Deltaplan.

Door deze afstemming en mede door het feit dat de Federatie met haar (middellange termijn) projecten eveneens aansluit op het Deltaplan Cultuurbehoud, kan worden geconstateerd dat ons museumbeleid, zoals de bedoeling was, in toenemende mate onderdeel is geworden van complementair handelen van de verschillende overheden.

Dit biedt ons goede mogelijkheden om nieuwe taakverdelingsafspraken als beoogd in het in de Inleiding genoemde *Algemeen Kader* adequaat en zinvol vorm te geven.

Hiernaast is ook binnen het museumbeleid een tendens merkbaar naar een grotere beleidsintegratie. In toenemende mate wordt bij museale activiteiten aangesloten bij andere activiteiten op het terrein van het cultureel erfgoed. Ook kan worden geconstateerd dat door het groeiende cultuurtoerisme de relatie met het beleidsterrein toerisme een sterke groei doormaakt.

Aangaande de relatie met andere onderdelen van het cultuurbehoudsbeleid kan worden gewezen op de samenwerking en beïnvloeding van de *Federatie* met verschillende partijen op het terrein van de geschiedbeoefening en de archieven. Tekenend voor deze blikverbreding is dat de in het kader van ons *Project Geschiedbeoefening* georganiseerde historische dag (van Zuidhollandse historische verenigingen) de relatie tussen de verschillende componenten van het beheer van het Zuidhollandse culturele erfgoed (musea/ monumenten/ geschiedbeoefening/ archeologie) centraal stond. De huisvesting van de, in het kader van genoemd project aangestelde, provinciaal historicus bij de *Federatie*, beïnvloedt de genoemde aandachtsverbreding positief. Ook kan de ontwikkeling tot grotere integratie worden aangetoond door het voornemen van de *Federatie* om in de nabije toekomst ook archieven en historische verenigingen als lid toe te laten.

Tenslotte wijzen wij met betrekking tot de **publieksparticipatie** op het feit dat musea zich niet alleen mogen verheugen in een voortdurend stijgende publieke belangstelling, maar dat eveneens het functioneren van musea in zeer hoge mate afhankelijk is van de actieve inzet van vele vrijwilligers. Tegenwoordig bestaat zo'n 70% van in musea werkenden uit vrijwilligers; ook zij vormen een bewijs van een sterke en actieve betrokkenheid van een groot publiek bij de musea.

Wij zijn voornemens om de integrale benadering inzake het beheer van het culturele erfgoed, die binnen de *Federatie* al op verschillende manieren vorm heeft gekregen, nadrukkelijk te stimuleren. In dit licht zal worden nagegaan of er nog meer koppelingen kunnen worden gemaakt tussen de verschillende deelterreinen van het beleid. Voorts zal worden bezien of deze koppeling in de organisatiestructuur van de *Federatie* kan worden verankerd.

Tenslotte zullen wij ons positief opstellen ten aanzien van mogelijke taakverdelingsafspraken met de andere overheden in het licht van het *Algemeen Kader*. Sleutelbegrippen zijn hier onze mogelijkheden als bovenplaatselijk- en gebiedsgericht regisserende, coördinerende, stimulerende en ondersteunende overheid.

HOOFDSTUK 4. REGIONALE GESCHIEDBEOEFENING

Sinds de jaren vijftig stelt onze provincie jaarlijks een bijdrage (thans f 15.000,-) beschikbaar aan de *Historische Vereniging Holland* (\pm 1.250 leden). Deze vereniging geeft ondermeer een historisch tijdschrift uit (*Holland*) en verzorgt cursussen. Naast Holland kent onze provincie \pm 95 historische verenigingen (met \pm 30.000 leden). Op plaatselijk niveau spelen historische vereniging vaak een aanjaagrol bij processen van cultuurbehoud. Onder invloed van een toenemende belangstelling voor geschiedbeoefening en een groeiende behoefte aan professionele begeleiding van historische verenigingen (om welke reden in vrijwel alle andere provincies in de loop van de tijd consultants geschiedbeoefening werden aangesteld), werd in 1986 het *Provinciaal Overleg Geschiedbeoefening* opgericht. Sindsdien beijvert dit Overleg zich (samen met de *Historische Vereniging Holland*) voor de aanstelling van een provinciaal historicus die, als provinciaal steunfunctionaris, de historische verenigingen met raad en daad zou kunnen bijstaan. Als zodanig functioneerde vanaf 1986 een werkloos historicus die de beschikking kreeg over een werkbudget van f 30.000,-.

Nadat door historische verenigingen aan de herdenking van het 150-jarig bestaan van Noord- en Zuid-Holland in 1990 een waardevolle bijdrage was geleverd en een zeer succesvolle 'historische dag' werd georganiseerd, werd door de besturen van de beide 'Hollanden' toegezegd een bijdrage te zullen leveren aan het functioneren van een provinciaal consultant geschiedbeoefening. In Noord-Holland leidde dit voorstel in 1991 tot een structurele voorziening; in onze provincie werd gekozen voor een project-vorm. In 1993 startte het *Project Geschiedbeoefening* (met een jaarlijks budget van f 60.000,-) voor een periode van drie jaren.

Inmiddels heeft de coördinator van het *Project Geschiedbeoefening*, die is gehuisvest bij de *Federatie van Musea*, in veel gevallen samen met de consultants geschiedbeoefening van Noord-Holland en Utrecht een groot aantal activiteiten (cursussen, lezingen, bijeenkomsten) ter ondersteuning van de regionale- en lokale geschiedbeoefening in Zuid-Holland georganiseerd. (Voor een concreet beeld hiervan verwijzen wij naar het jaarverslag 1994 van het project, dat onlangs is gepresenteerd.) Een interessant gegeven hierbij is dat -net als bij andere onderdelen van het beleid op het terrein van het cultuurbehoud- ook hier sprake is van grensoverstijgende bezigheden. Bewust wordt getracht een verbinding te leggen met activiteiten binnen de monumentenzorg (aandacht voor regionale- en lokale bouw- en architectuur-geschiedenis), archeologie en musea (en oudheidkamers).

Genealogisch onderzoek is in verschillende opzichten te beschouwen als een vorm van historisch onderzoek. Sinds 1963 verstrekken wij jaarlijks een bijdrage aan de Zuidhollandse Vereniging *Ons Voorgeslacht* (thans f 6.000,-).

Aangezien geschiedbeoefening een wezenlijke bijdrage levert aan het publieke bewustzijn van het culturele erfgoed en er in toenemende mate binnen de geschiedbeoefening vanuit een integraal perspectief naar dat verleden wordt gekeken dient

geschiedbeoefening o.i. een herkenbaar onderdeel van ons cultuurbehoudsbeleid te zijn. Mede vanuit dit perspectief zal eind 1995 de evaluatie van het *Project Geschiedbeoefening* plaatsvinden. Gezien de positieve wisselwerking tussen 'musea' en 'geschiedbeoefening' is het gewenst om de uitvoering van dit beleid in de toekomst blijvend bij de *Federatie van Musea* onder te brengen

HOOFDSTUK 5. ARCHIEFBEHEER

Last, but not least, wordt aandacht geschonken aan het archiefbeheer.

Niet in het minst inderdaad, want archieven vormen de bron voor velerlei onderzoek ten behoeve van de diverse aspecten in dit stuk behandeld. Zowel het monumentenbeheer als het archeologisch en industrieel-archeologisch onderzoek, als voorwerpenontsluiting en educatieve activiteiten van musea, als -uiteraard- de geschiedschrijving zijn gediend bij toegankelijke archieven. Archiefonderzoek is vaak de integrerende factor tussen genoemde disciplines. Het is gebleken dat archiefdiensten zich veelal ontwikkelen tot lokale of regionale cultuurhistorische centra, waar vaak de brug geslagen wordt tussen degenen die zich beroepsmatig met bovengenoemde disciplines bezig houden en degenen die zich inzetten uit liefhebberij. Als zodanig zijn archieven ook elementaire voorzieningen voor de Zuid-hollandse historische verenigingen. In dit kader kan tevens gewezen worden op het Project Geschiedbeoefening in Zuid-Holland (PGZH) en de daardoor geëntameerde cursussen.

Het provinciaal beleid op het terrein van de archieven is gebaseerd op de Archiefwet. Thans vigeert die van 1962 nog, maar een nieuwe staat op het punt door de Eerste Kamer te worden aangenomen. Op grond van deze wet houdt de provincie toezicht op de zorg die gemeenten en waterschappen aan hun archieven besteden. Impliciet betekent dit ook toezicht op het beheer, met name daar waar geen gediplomeerde archivaris is benoemd. De provinciaal archiefinspecteur, die deze taak uitvoert, zal juist daar de wettelijke vereisten van bewaring in goede en geordende staat en ten aanzien van de beschikbaarstelling aan de praktijk moeten toetsen. Gezien het vorengenoemde aspect van integratie van de cultuurhistorische facetten is een goed archiefbeheer van het grootste belang. Alleen een dekkend net van archiefdiensten, waar onder leiding van gediplomeerde archiefambtenaren zowel het beheer als het benutten van de archieven daadwerkelijk kan geschieden, zal aan het in dit stuk behandelde cultuurbeleid een werkelijke basis kunnen bieden, een beleid dat zich dan ook over het gehele grondgebied van de provincie kan uitstrekken.

Archieven maken in toenemende mate gebruik van mogelijkheden die door het Restauratie-atelier van de Federatie van Musea worden geboden. De Federatie biedt ook de mogelijkheid aan archiefdiensten lid van deze instelling te worden, waardoor het gebruik van het Restauratie-atelier wordt bevorderd.

Voor de toekomst stellen wij voor genoemde koppeling bewust te bevorderen.

EPILOOG

Wanneer we de ontwikkelingen binnen de verschillende deelterreinen van ons cultuurbeleid op een rij zetten, kunnen we constateren dat er sprake is van een algemene tendens tot verbreding van het blikveld en integratie van activiteiten. Binnen de verschillende deelsectoren wordt, méér dan in het verleden, gekeken naar een groter verband: dat van de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor, en betrokkenheid bij, het culturele erfgoed. Dat deze verantwoordelijkheid ook intersectotaal vorm dient te krijgen, moge uit het voorgaande duidelijk zijn.

Tezamen met de beleidsvoorkeuren neergelegd in de doelstellingen van het *Transformatieproces*, bieden de ontwikkelingen binnen het cultuurbehoudsbeleid eveneens een goede en uitdagende mogelijkheid om een grotere samenhang tussen de verschillende provinciale beleidsonderdelen daadwerkelijk te bevorderen. Deze ontwikkeling doet zich in de praktijk reeds voor; zij hoeft slechts te worden gestimuleerd en verder geconcretiseerd. Het *Algemene Kader* voor "een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor de culturele infrastructuur" biedt hiertoe een goed perspectief.

SAMENVATTING BELEIDSUITGANGSPUNTEN EN -VOORNEMENS

ALGEMEEN:

- Cultuurhistorische waarden dragen in belangrijke mate bij aan ons leefklimaat.
- De algemene doelstelling van ons beleid luidt: met ons beleid op het terrein van het cultuurbehoud willen wij bijdragen aan instandhouding, beheer en ontwikkeling van het culturele erfgoed, alsmede aan de publieke betrokkenheid daarbij.
- Naast behoud en beheer van het cultureel erfgoed achten wij publieksparticipatie op dit gebied van groot belang.

MONUMENTEN

1. Bescherming en instandhouding van monumenten geschiedt in toenemende mate vanuit onze visie op het beheer van de ruimtelijke kwaliteit. Daarom kiezen wij voor een integraal en gebiedsgericht beleid.
2. Gelet op het belang van bescherming van cultuurhistorische waarden door planologische beschermingsvoorschriften willen wij onderzoeken in hoeverre in de *Nota Planbeoordeling*, naast toetsingscriteria voor molenbiotopen, verdere toetsingscriteria kunnen worden opgenomen ten behoeve van overige gebouwde en archeologische monumenten.
3. Bij ons toekomstig subsidiebeleid zullen:
 - a. objectgerichte subsidiecriteria "landelijk gebied" en "beeldbepalend" worden vervangen door:
 - integraal
 - gebiedsgericht
 - economisch onrendabel
 - toeristisch en recreatief belang
 - b. gedetailleerde subsidieregels en vooraf bepaalde subsidiebedragen worden vervangen door projectgerichte mede-financiering, waarbij zoveel mogelijk koppelingen worden gelegd met de inzet van andere provinciale beleidsterreinen, van gemeenten en van particulier initiatief.
De *Regeling Monumentensubsidies* zal hieraan worden aangepast en vereenvoudigd.

4. Bij het streven naar een gebiedsgerichte benadering zal, in overleg met betrokken gemeenten, de systematiek van gezamenlijke prioriteitstelling voor restauraties in groepen van gemeenten dienstbaar worden gemaakt.
5.
 - a. Het molenbeleid wordt niet gewijzigd, gelet op de positieve effecten daarvan. Wel wordt in overleg met de molenbeherende instellingen onderzocht hoe de ondersteuning van het molenbeheer zodanig kan worden geprofessionaliseerd, dat de effectiviteit van beheer wordt vergroot en de continuïteit ervan wordt versterkt
 - b. Bij een bevredigende oplossing voor de ondersteuning van het molenbeheer overwegen wij het beheer van de 11 molens (8 Overwaard en 3 Driemanspolder), die in ons bezit zijn, over te dragen aan een particuliere beheersinstelling.
6. De oprichting wordt bevorderd van een particuliere instelling, die monument-eigenaren stimuleert en helpt bij een meer geregeld en meer professioneel beheer van monumenten. Daarbij zullen wij in overleg met de *Monumentenwacht* pogen een koppeling te leggen met de inspecterende activiteiten van de wacht.
7. In 1995 doen wij nadere voorstellen voor selectie van objecten en gezichten van provinciale waarde en de daartoe noodzakelijke aanpassing van de *Monumentenverordening*.
8. Initiatieven ter bevordering van de publieksparticipatie op het gebied van monumentenzorg worden geïnitieerd en ondersteund; daarbij wordt zo mogelijk tevens een relatie gelegd met recreatieve en toeristische projecten.
9. Onderzocht wordt of een speciaal op de werkgelegenheid in de monumentenzorg gericht project kan worden ontwikkeld.
10. Voor een adequate uitvoering van ons integrale en gebiedsgerichte beleid is het nodig:
 - de tijdelijke voorzieningen m.b.t. de formatie en de samenstelling van de *Provinciale Planologische Commissie* een structureel karakter te geven;
 - de achterstand in het beschikken over *Cultuurhistorische Waardenkaarten* en *Cultuurhistorische Verkenningen* systematisch in te lopen.De jaarlijkse bestuurskosten stijgen als gevolg hiervan met f 225.000.
11. De groei van het abonnementenbestand van de *Monumentenwacht* als gevolg van ons beleid noopt tot uitbreiding, waarvan de kosten op jaarbasis worden geraamd op f 100.000.
12. Het provinciale aandeel in het kwaliteitsbeheer van de monumentenzorg in Zuid-Holland wordt gehandhaafd op 10% van de som van rijksbijdragen voor dit doel en

derhalve ook in de extra inspanning de komende 10 jaar van *f* 10 miljoen per jaar om in het kader van het *Strategisch Plan* de restauratie-achterstand in te lopen. De jaarlijkse fondsstorting dient hiertoe met *f* 2,5 miljoen te worden verhoogd, waarvan *f* 1 miljoen in het kader van het *Strategisch Plan*.

ARCHEOLOGIE

1. De ontwikkelingen in het ruimtelijk beleid nopen tot intensivering van ons archeologisch preventie- en beschermingsbeleid en daarmee tot een intensievere intersectorale activiteiten. (Zie ook *MONUMENTEN* punt 10).
2. Teneinde de bruikbaarheid van de onlangs herziene *Archeologische Monumentenkaart* verder te vergroten stellen wij ons voor deze uit te breiden tot een provincie-dekkende "potentie-kaart" van het Zuidhollands bodemarchief.
3. Ten behoeve van de financiering van archeologische noodopgravingen zijn wij voornemens ons subsidiebeleid aan te scherpen. Dit kan gebeuren door de 'verantwoordelijkheid inzake de verstoring van het archeologisch bodemarchief' (toepassing veroorzakerprincipe als implementatie van het *Verdrag van Malta*) als belangrijke factor mee te wegen bij een subsidietoekenning. Daartoe dient de provinciale *subsidieregeling voor oudheidkundig bodemonderzoek* te worden aangepast.
4. Bovengenoemd verantwoordelijkheidsbeginsel dient ook intern vorm te worden gegeven. Wij zijn derhalve voornemens om bij provinciale projecten in de ruimtelijke c.q. infrastructurele sfeer -waarbij sprake is of kan zijn van aantasting van het archeologisch bodemarchief- een financiële regeling te treffen voor de uitvoering van (eventueel) oudheidkundig (bodem-)onderzoek. Als gevolg van deze regeling zal binnen het budget voor het betreffende provinciale project -onder zekere voorwaarden binnen nader aan te geven financiële grenzen- rekening dienen te worden gehouden met (eventueel) noodzakelijk archeologisch onderzoek.
5. Ter wille van een duidelijker relatie tussen de inzet van financiële middelen en de uitvoering van genoemde provinciale taken stellen wij voor de huidige subsidie in de personele kosten van de provinciaal archeoloog en de archeologische assistent om te zetten in een budgetsubsidie-relatie op basis van een door ons goed te keuren werkplan. Dit werkplan dient in overeenstemming te zijn met taakafspraken die wij -binnen het genoemde *Algemeen Kader*- willen maken met rijk en gemeenten t.b.v. van een goede bestuurlijke afstemming.
6. Een adequate provinciale beleidsontwikkeling en -ondersteuning in het kader van meer intensieve archeologische taken op het gebied van onderzoek, bescherming en beheer leidt tot verhoging van bestuurs- en apparaatskosten met ca *f* 200.000,-.

7. Wij stellen ons tot taak de bijdrage aan publieksparticipatie op het gebied van de provinciale archeologie verder uit te bouwen. Naast continuering van de financiële bijdragen aan de *Archeologische Werkgemeenschap Nederland* en de *Provinciale Kroniek* zij wij voornemens dit te doen via de ontwikkeling van recreatieve/toeristische en educatieve projecten (fiets- en wandelroutes, tentoonstellingen, voorlichtingsactiviteiten), waarbij de maatschappelijke functie van cultuurhistorische waarden wordt benadrukt.
8. Wij achten het zinvol om archeologisch vondstmateriaal uit het provinciaal depot te Leiden op een wervende manier zichtbaar te maken. Wij denken daarbij aan de inrichting van een 'Zuid-Holland-zaal' binnen het *Rijksmuseum van Oudheden* te Leiden. Daartoe dient allereerst de status omtrent het eigendom van dit depot verduidelijkt te worden. Hiertoe zal overleg met de museumdirectie worden aangegaan.

MUSEA

1. Door praktische afstemming en door het feit dat de Federatie met haar (middellange termijn) projecten aansluit op het Deltaplan Cultuurbehoud, kan worden geconstateerd dat ons museumbeleid, zoals de bedoeling was, in toenemende mate onderdeel is geworden van complementair handelen van de verschillende overheden. Dit biedt ons goede mogelijkheden om nieuwe taakverdelingsafspraken als beoogd in het in de Inleiding genoemde *Algemeen Kader* adequaat en zinvol vorm te geven.
2. Ook binnen ons museumbeleid is een tendens merkbaar naar een grotere integratie met van beleid. In toenemende mate wordt bij museale activiteiten aangesloten bij andere activiteiten op het terrein van het cultureel erfgoed.
3. Wij zijn voornemens om de integrale benadering inzake het beheer van het culturele erfgoed, die binnen de Federatie al op verschillende manieren vorm heeft gekregen, nadrukkelijk te stimuleren. In dit licht zal worden nagegaan of er nog meer koppelingen kunnen worden gemaakt tussen de verschillende deelterreinen van het beleid. Voorts zal worden gezien of deze koppeling in de organisatiestructuur van de Federatie kan worden verankerd.
4. Wij zullen ons positief opstellen ten aanzien van mogelijke taakverdelings-afspraken met de andere overheden in het licht van het *Algemeen Kader*. Sleutelbegrippen zijn hier onze mogelijkheden als bovenplaatselijk- en gebiedsgericht regisserende, coördinerende, stimulerende en ondersteunende overheid.

REGIONALE GESCHIEDBEOEFENING

Aangezien geschiedbeoefening een wezenlijke bijdrage levert aan het publieke bewustzijn van het culturele erfgoed en er in toenemende mate binnen de geschiedbeoefening vanuit een integraal perspectief naar dat verleden wordt gekeken dient geschiedbeoefening o.i. een herkenbaar onderdeel van ons cultuurbehoud te zijn. Mede vanuit dit perspectief zal eind 1995 de evaluatie van het *Project Geschiedbeoefening* plaatsvinden. Gezien de positieve wisselwerking tussen 'musea' en 'geschiedbeoefening' is het gewenst om de uitvoering van dit beleid in de toekomst blijvend bij de *Federatie van Musea* onder te brengen

ARCHIEFBEHEER

Ook op het terrein van de archieven constateren wij een neiging tot toenadering naar andere onderdelen van het cultuurbeleid. Archieven maken in toenemende mate gebruik van mogelijkheden die door het *Restauratie-atelier* van de *Federatie van Musea* worden geboden. Op het terrein van de geschiedbeoefening zijn archieven plaatsen waar -in het kader van ons project geschiedbeoefening- vaak cursussen worden gegeven. Van de kant van de *Federatie* is de relatie met archieven benadrukt door deze de mogelijkheid te bieden om lid van deze instelling te worden. Gebruik van het *Restauratie Atelier* wordt hierdoor bevorderd. Voor de toekomst stellen wij voor om ook vanuit ons beleid genoemde koppeling bewust te bevorderen.

FINANCIEN

Sedert 1992 hebben wij u kunnen informeren over de ontwikkeling van het Monumentenfonds, dankzij de maatregelen, die wij hebben genomen om een adequaat fondsbeheer te realiseren. Het fonds is administratief gesplitst in een deel-fonds voor onderhoud/beheer molens en een deel-fonds voor overige monumentensubsidies. In het deel-fonds voor molens zijn de inkomsten en uitgaven jaarlijks in evenwicht. Echter, het deel-fonds voor overige monumentensubsidies vertoont een forse discrepantie tussen het bedrag van de jaarlijkse storting, de effectief voor monumentensubsidies beschikbare bedragen en de som van de jaarlijkse verplichtingen. Zoals bekend, is de fondsreserve is vanaf 1996 niet meer toereikend om de aan de verplichtingen op grond van bestaand beleid te voldoen. Voor overige monumentensubsidies is jaarlijks beschikbaar *f* 684.809, terwijl de som van de verplichtingen in dit deel-fonds sedert 1989 jaarlijks ruim *f* 2.500.000 bedraagt.

Mede tegen de achtergrond van de aangetoonde grote restauratie-achterstand, hebben wij bezien of het sedert 1989 bestaande jaarlijkse verplichtingenniveau een aanvaardbare omvang heeft. Daarbij hebben wij het volgende geconstateerd:

1. De jaarlijkse som van rijksbijdragen aan monumenten (excl. molenonderhoud) in onze provincie bedraagt ca *f* 21,9 miljoen;
2. De som van provinciale bijdragen aan monumenten (excl. molenonderhoud) bedraagt ruim *f* 2,5 miljoen en komt derhalve overeen met ca 10% van de rijksbijdragen;
3. Volgens het Strategisch Plan Monumentenzorg is de komende 10 jaar een extra overheidsinzet nodig van in Zuid-Holland 10 miljoen per jaar om de achterstand in te lopen en de gevolgen van uitbreiding van het monumentenbestand met monumenten van jongere bouwkunst en stedenbouw op te vangen. Het is niet te verwachten, dat uitsluitend het rijk deze extra middelen beschikbaar stelt. Ook de provincie zal hierin een zeker aandeel moeten leveren.

Tegen deze achtergrond hebben wij overwogen;

- dat een provinciaal aandeel van 10% van de rijksbijdragen voor monumenten in onze provincie een bescheiden, maar aanvaardbaar, aandeel is om een meer regisserende provinciale zorgfunctie vorm en inhoud te geven;
- dat derhalve de jaarlijkse aanvulling van het Monumentenfonds in overeenstemming moet worden gebracht met dit aandeel, oftewel met 10% van (*f* 2,2 + *f* 1,0) = *f* 3,2 miljoen.

Teneinde dit bijdrageniveau te realiseren zal het effectieve bedrag van de jaarlijkse fondsstorting t.b.v. monumenten (excl. molenonderhoud en -beheer) van thans *f* 0,7 miljoen verhoogd moeten worden met *f* 2,5 miljoen.

De overheidsbijdragen in monumentenzorg genereren het drievoud aan daadwerkelijke investeringen in monumentenzorg. In Zuid-Holland derhalve ca *f* 80 miljoen.

Volgens de Nationale Investerings Bank levert een investering van *f* 10 miljoen 75 manjaren werkgelegenheid op; *f* 80 miljoen derhalve 600 manjaren werkgelegenheid.

De reeds op gang gekomen groei van het abonnementenbestand van de Monumentenwacht als gevolg van ons beleid leidt tot hoger provinciaal subsidie voor de jaarlijkse inspectie. Deze verhoging wordt geraamd op *f* 100.000.

Voor een Financieel Overzicht Cultuurbehoud wordt verwezen naar Bijlage A (*).

FINANCIEEL OVERZICHT CULTUURBEHOUD	bestaand beleid 1995		nieuw beleid	niveau 1996 e.v.	
	bedrag	begroting		bedrag	begroting
MONUMENTENBELEID					
monumentenfonds overige subsidies					
(+) storting	1.794.809			2.384.809	
(-) bezuiniging	800.000			---	
(=) beschikbaar		994.809			2.384.809
(-) msp (1994-98)	200.000			200.000	
(-) oudheidkundig noodonderzoek	50.000			---	
(-) project geschiedbeoefening	60.000			---	
(=) beschikbaar monumentensubsidies	684.809			2.184.809	
(-) monumentensubsidies	2.500.000				
(-) strategisch plan	---		1.000.000		1.000.000
(=) tekort monumentensubsidies	-1.815.191		1.500.000		
overige begrotingsposten					
provinciale monumentencommissie (pmc)	16.000			16.000	
monumentenwacht	619.514		100.000	719.514	
bond heemschut	4.000			4.000	
bestuurs/apparaatskosten	400.472		225.000	625.472	
		1.039.986			1.364.986
monumentenfonds molens (onderhoud/beheer)					
(+) storting	1.489.470			1.489.470	
(-) verplichtingen molens	(1.489.470)			(1.489.470)	
bestuurs/apparaatskosten	434.412			434.412	
		1.923.882			1.923.882
ARCHEOLOGIE					
oudheidkundig noodonderzoek	100.000			150.000	
provinciale archeologen	126.638			126.638	
archeologische werkgemeenschap	4.000			4.000	
historische vereniging holland t.b.v. publicatie van de 'Archeologische Kroniek'	4.600			4.600	
bestuurs/apparaatskosten	56.564		200.000	256.564	
		291.802			541.802
MUSEUMBELEID EN GESCHIEDBEOEFENING					
storting museumfonds	136.000			136.000	
federatie van musea	277.745			277.745	
decentralisatiemiddelen musea	61.000			61.000	
museumbeleid	40.000			40.000	
historische vereniging holland en zh vereniging voor genealogie 'Ons Voorgeslacht'	21.000			21.000	
project geschiedbeoefening	---			60.000	
bestuurs/apparaatskosten	58.824			58.824	
		594.569			654.569
TOTAAL		4.845.048	3.025.000		7.870.048